

8

bu sayıda

1990 lardan itibaren gündelik yaşamın içerisinde de kök salmaya başlayan yeni iletişim teknolojileri, küreselleşme mitinin en önemli göstergesine dönüşerek zihinlere teknolojik determinizm bulaştırdı. Soğuk Savaş sonrası'nın 'yeni' döneminde çeşitli kuramcılar, 'küresel köy', 'endüstri sonrası toplum', 'bilgi çağı', 'üçüncü dalga' gibi kavramsal- laştırmalarla iletişim teknolojilerinin yakınsamasına paralel biçimde toplumsal yapıların da yakınsadığı görüşünü işlediler. Bu kuramlaştırma çabaları, genel olarak değişen üretim ve sınıf ilişkileri, bilginin metalaş- masının aldığı yeni boyut gibi sorunları da devreden çıkarmaya hizmet etti. Liberal düşüncenin temsilcileri böylece, yüceltikleri teknolojik gelişmeler ve onun temel çıktısı olarak 'bilgi' ile birlikte kurulan şeyin yeni bir ideolojik formasyon olduğunu da gözlerden irak tuttular.

Ancak özellikle son dönemde, söz konusu ideolojik formasyonda ciddi bir yanılmadan bahsetmek de mümkün. 'Bilgi'nin, herkesin erişebildiği bir nesneye, dolayısıyla yeryüzünün de 'küresel bir köy'e dönüştüğü tezi güç kaybediyor. Umberto Eco bu durumu şu sözlerle ironileştiriyor: 'Kesinlikle yeterince küresel bir elektronik cemaatte yaşıyoruz, fakat bu bir köy değil, eğer köyle kastedilen, insanların birbirleriyle etkileşim halinde oldukları insani bir yerleşim birimi ise...'

'Küresel köy' mitiyle beslenen yeni ideolojik formasyonun kendisini ve günlük yaşamdaki tezahürlerini ele almaya çalıştığımız bu sayıda hem kuramsal, hem de pratiğin içerisinde kök salmış kimi meseleler üzerinde bir 'alan temizliği' yapmayı amaçladık. En çok şeyleştirilen ve üzerinde en az ortaklaşılan kavramlar olarak ideoloji ve kültür konularında tartış- maya nokta koymak gibi bir amacımız elbette yok. Ancak bu sayıda yer verdiğimiz yazılar, konunun bir çok boyutuyla ele alınmasının yanı sıra son derece ilginç argümanları ve tartışmaları gündeme getiriyor. Böylelikle Marksistlerin sıklıkla eleştirildiği, indirgemecilikle suçlandığı ideoloji ve kültür konularının indirgemeci olmayan bir tarzda ele alınabi- leceğini de gösterebildiğimizi düşünüyoruz.

Bu sayının ilk yazısı, Gökhan Atılğan'ın "**Marx'ta İdeoloji: Kapitalizmin Devrimci Eleştirisinin Bir Olanağı**:" başlığını taşıyor. Bu yazıda Atılğan,

bir ideoloji teorisi bırakmadığı iddia edilegelen Marx'ın, bu kavramı, ilk eserlerinden *Kapital*e kadar nasıl bir teorik inşanın aracı olarak kullandığını ve bunu yaparken bazı ideoloji kuramcılarının iddia ettiğinin aksine bir iç tutarlılığa sahip olduğunu gösteriyor.

Zafer Yılmazın "**Althusser'in Bilim, İdeoloji ve Düzeyler Teorisinin Açmazları: Üstbelirlenimden Post-belirlenime**" başlığını taşıyan yazısı ise, önceki sayımız ile bu sayı arasında doğrudan bir köprü kuruyor; bir yandan Marksist tartışmanın seyrinin değişmesinde önemli bir rolü olan yapısalcı Marksist filozof Louis Althusserin yöntemsel açmazlarını ortaya koyarken, diğer yandan onun ideoloji kuramının yine yöntemsel ve pratik çelişkilerini, yetersizliklerini irdeliyor. Althusserin, bilim ile ideoloji arasında kurduğu karşıtlığın, yararlı bir ideoloji tartışması için kilitleyici olduğuna işaret eden Yılmaz, yazısını bir ideoloji teorisinin olanaklılığını tartışarak bitiriyor.

Emre Arslan yazısında, ideoloji ve kültür kavramlarının egemen kullanımlarının indirgemeci niteliklerini ortaya koyarken, kendi kavramsal zeminini, *Praksis*in önceki sayılarında da yer verdiğimiz içsel ilişkiler felsefesinin analitik ayrımlarına dayandırıyor. "**Karşıtların Birliğinde Kültür ve İdeoloji: Sınıf Kavgasının Uğrakları**" başlığını taşıyan yazısında Arslan; kültür, zihniyet, mentalite, kimlik, fark, öteki, ırk, etnisite gibi kavramları tarihselleştirecek ve onları belirli bir ilişki düzeni içinde gösterecek kavramların ideoloji, hegemonya, bilinç, şeyleştirme, sömürü, dışlama, irksallaştırma, etnikleştirme, toplumsal cinsiyet gibi kavramlar olduğunu belirtiyor. İdeoloji ve kültürü üretim ilişkilerinin bir uğrağı olarak ele alan Arslan'ın argümanları bu alanda yeni bir tartışmayı da başlatıyor.

Nitekim Mustafa Bayram Mısır, "**İdeolojiye Böyle mi Bakmalı?**" derken, Arslan'ın argümanlarının tarihsel materyalist çerçeveye içindeki yerini ve anlamını sorguluyor. Bu tartışmanın anlamlı açılımlar ve tartışma başlıkları sunduğunu düşünüyoruz. Aynı zamanda, Mısırın kısa eleştiri yazısıyla birlikte, bu tür tartışma yazılarına sayfalarımızda yer vereceğimizi bir ilk örnekle göstermiş oluyoruz.

*Praksis*in Yaz 2001 sayısında Bertell Ollman'ın bir çevirisinin yanı sıra, hakkında bir inceleme yazısı da yayınlamıştık. Bu sayıda da bir başka çalışmasını çevirdiğimiz Ollman, Marksist bir profesör olarak Amerikan akademilerinde muhtelif engellemelere maruz kalması nedeniyle hakkında özel bir tanıtım yapılmayı hak ediyor. Dolayısıyla *Praksis*in bu sayısında Türkiyeli okuyucuya Ollman'ı daha yakından tanıtmayı istedik. "**Bertell Ollman: Marksist Bir Filozofun Portresi**" başlığı altında bu ilginç filozofun kişisel yaşam öyküsünü içeren kısa tanıtım yazısını Emre Arslan kaleme aldı.

Bertell Ollmanı kısaca tanıttıktan sonra onun "**Akademik Baskının İdeolojisi Olarak Akademik Özgürlük İdeali: Amerikan Usulü**" başlıklı çalışmasına yer veriyoruz. Ollman bu yazıda, egemen ideolojinin 'en işlek mekanı' olan üniversitelerdeki baskı mekanizmasını kimi çarpıcı örnekler çerçevesinde ortaya koyuyor.

Nicholas Garnhamın 1983 yılında çeşitli ülkelerden iletişimcilerin katıldığı uluslararası bir sempozyumda sunduğu "**Bir Kültürel Materyalizm Teorisine Doğru**" başlıklı tebliği, iletişim alanında halen sıklıkla başvurulan bir kaynak olma niteliğini koruyan temel metinlerden birisi. Garnhamın giriş kısmında söyledikleri, yazının tamamı hakkında bir fikir veriyor: "Medya çalışmaları, somut analizler pahasına kültürel idealizme doğru giden toplum ve tarih-dışı teorilerin tuzaklarından kaçınmak için, toplumbilimin esas alanlarıyla ve özellikle tarihsel materyalizm geleneği ile bağlarını yeniden inşa etmelidir."

Sinan Kadir Çelik, "**Yabancılaşmadan Ötekileşmeye: Kültürel Bir Hegemonyanın Kuruluş Biçimleri**" başlıklı yazısında; 1930-1960larda kültürel hayatta da kurulmuş olan Marksist bir hegemonyanın, 1970lerden itibaren yerini liberalizme bırakmaya başlaması sürecini yabancılaşma ve öteki kavramlarının gündelik hayattaki kullanış biçimlerine odaklanarak inceliyor.

Özlem Şahin ve Ecehan Balta, "**Gündelik Yaşamı Dönüştürmek ve Marksist Düşünce**" başlığı altında Marx ve Engels'ten başlayıp Antonio Gramsci, George Lukacs, Agnes Heller ve Henri Lefebvre'ye uzanan literatüre başvurarak gündelik yaşam etkinliklerinin toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi ve meşrulaştırılmasındaki rolünü, kapitalist toplumsal ilişkiler içerisindeki dönüştürücü potansiyellerini tartışıyorlar.

Ali Serdarın "**Marksist Kültür Çalışmaları ve Edebiyat Eleştirisi Çerçevesinde Bakhtin ve Çevresi**" başlıklı incelemesi, edebiyat alanında liberalleştirilmeye çalışılan önemli entelektüellerinden birisi olan Mikhail Bakhtin'in Marksist literatüre katkısını, özellikle ideoloji kavramı çerçevesinde ele alıyor. Bolşevik devriminin bütün dünyayı etki altına aldığı bir dönemde edebiyat alanındaki mevcut akımlara ve yaklaşımlara karşı son derece ufuk açıcı müdahaleleri gündeme getiren Bakhtin ve çevresinin, tarihsel materyalist bağlamından koparılmaya çalışılması, Voloshinov'un, 'işareti kendine mal etme' dediği mücadeleyi burada da tipik biçimde gündeme getiriyor. Ali Serdar, Bakhtin ve Çevresi ni niçin kendimize maletmemiz gerektiğini ikna edici biçimde açıklıyor.

"**Popüler İkon Olarak Sermayedar: Sakıp Sabancı**" başlıklı yazısında Gülseren Adaklı, 1980li yıllardan itibaren yükselişe geçen yeni değerlerin simgeleştiği isimlerden birisinin, Sakıp Sabancı'nın, verili tarihsel ve toplumsal zeminde popüler ikon olarak üretimini inceliyor. Adaklı,

çağımızda her gün bir yenisinin eklendiği ikon havuzuna 1980lerin başından itibaren giren bir sermayedanın Türkiye'nin en kritik dönemeçlerinden birisinde nasıl ikonlaştırıldığını, bir karşı hegemonik mücadele biçimi olarak ikon kırıcılığı da gündemine alarak betimliyor. Yazar, 'kültürelci' yaklaşımların tek başına dil ve anlamlandırma kavramlarına başvurarak açıklamaya çalıştıkları kültürel fenomenlerin, hem tarihselci hem de maddeci bir yaklaşımla nasıl kavranabileceğini Sabancı örneğinde göstermeye çalışıyor.

12 Eylül'ün kültürel alana yaptığı müdahaleleri ilginç örneklerle irdeleyen Aydın Çubukçu ise, "12 Eylül ve Kültür" başlığı altında, yirmi yıldır yaşadığımız kültürel atmosferin 'kirletilmesinin' egemenler cephesindeki bazı yönlerini çarpıcı biçimde ortaya koyuyor. Çubukçu, özlü bir dille bugün yaşadığımız pek çok sorunun tarihsel arkaplanını resmediyor.

Yeni iletişim teknolojilerinin kendi başına bir gösterge değeri kazandığı günümüzde iletişim sorunları akademinin gündemine ağırlıklı olarak 'kültürel' yönleriyle girebiliyor. İrfan Erdoğan ise "**Kitle İletişimi Örneğinde Marksist Siyasal Ekonomi Yaklaşımı Üzerine Bir Tartışma**" başlığını taşıyan yazısında sorunu siyasal ekonomi çerçevesinde ele alıyor.

Graham Murdock ve Peter Golding, iletişimin eleştirel ekonomi politikası ile ilgilenenler için oldukça tanıdık gelecek isimler. Özellikle 1970lerden itibaren yaptıkları çalışmalarla iletişim alanının ekonomi politik haritasını çıkaran yazarlar bu sayımızda "**Ortak Pazarlar: Birleşik Krallık ve Avrupa'da Şirket Hırsları ve İletişim Eğilimleri**" başlıklı çalışmalarını yer alıyor. Murdock ve Golding'in bu çalışması, Birleşik Krallık ve Avrupa örneğinde iletişim endüstrisinin özellikle 'yakınsama' ve 'pazarlaştırma' terimleri etrafında nasıl tartışıldığını ampirik verilerle zenginleştirerek sunuyor.

Gamze Yücesan-Özdemir'in "**Mavi Yakalı İşçiler Üzerine Çalışmalarda Eleştirel Etnografi: Yöntembilimsel ve Politik Açılımlar/Sorunlar**" başlığını taşıyan yazısı, bir önceki dosyamızın devamı niteliğinde. Yücesan-Özdemir, bir fabrikada yaptığı etnografik çalışmanın yöntemsel arkaplanını sunduğu bu çalışmada, 'egemen iktisadi, siyasi ve kurumsal yapılar ve bu yapılara içkin güç ilişkileri içinde, işçilerin kendi deneyim ve düşüncelerini ifade edebilmeleri ve dillendirebilmeleri'nin sorunlu olduğu saptamasından yola çıkıyor. Bu sorunu gidermek için ise Türkiyeli okur için yeni sayılabilecek bir yöntembilimsel çerçeveyi savunuyor: Eleştirel etnografi.

Dördüncü sayımızda, daha önce de yer verdiğimiz kongre değerlendirmelerini sürdürüyoruz. Bu sayımızda Demet Dinler, bu yıl beşincisi düzenlenen **ODTÜ Uluslararası İktisat Kongresi**ne ilişkin gözlemlerini eleştirel bir dille aktarıyor.

Kitap eleştirisi bölümümüzde, 2001 yılı içerisinde yayımlanmış iki ayrı kitabın tanıtımına yer verdik. Fuat Özdiñ; Beybin Kejanlıoğlu, Sevilay Çelenk ve Gülseren Adaklının editörlüğünü yaptığı bir derleme olan "**Medya Politikaları**"nı tanıtıyor. Kitapta yer alan yedi makaleyi ayrı ayrı irdeleyen Özdiñ, kitabın bu alandaki Türkçe literatüre katkısının ve metinlerin kamucu perspektiflerinin altını çiziyor.

Fransız filozof Jacques Derrida'nın akademik camiada yankı uyandıran "**Marx'ın Hayaletleri**" başlıklı kitabını ise Evren Balta ele alıyor. "**Marksizm ve Yapıbozumun Diyalođu: Marx'ın Hayaletleri**" başlığını taşıyan yazısında Balta, ayrıntılı bir incelemeyle, okuyucuya böyle bir diyaloğun imkansızlığını gösteriyor.

Dergimizin Kış 2001 dosyası, "**Türkiye: Tarihsel Süreçler ve Sınıf İlişkileri**" başlığını taşıyor. Sonraki üç sayımızın dosya başlıkları ise şöyle: "**Türkiye'de Sosyalizmin Maddi ve Düşünsel Kaynakları**" (Bahar 2002), "**Küreselleşme/Emperyalizm: Nasıl Direnmeli?**" (Yaz 2002), "**Sınıf Tartışmaları**" (Güz 2002). Her zaman olduğu gibi katkılarınızı bekliyoruz.